

de stedebouwer. De Jongh geeft alleen stedenbouw als aanvulling bij zijn haven-concepties.' Aldus Van Ravesteyn.

Maar laat ik De Jongh zelf laten spreken. Hij zegt: 'Eene uitbreiding van een handelsstad als Rotterdam stelt geheel andere eischen dan die van een luxe stad als b.v. den Haag.

Is in het laatste geval eene goede keuze te doen in den aanleg van hoofdwegen, hier en daar afgewisseld door een plein of plantsoen, waardoor ingezetenen en vreemdelingen aangetrokken worden zich aldaar te vestigen, bij eene uitbreiding van Rotterdam, moet men in 't oog houden, dat de menschen in den regel niet komen om hun elders gewonnen geld te verteren, maar dat zij hier komen om geld te verdienen, en dat dus de voorwaarden daartoe bij eene uitbreiding in het oog gehouden moet worden. En die voorwaarden zijn in een koopstad: breng er water, zoodat er schepen kunnen komen, maak spoorwegverbindingen.'

Jan Nieuwenhuis, die deze woorden herhaalt in zijn gedenkboek, voegt er aan toe: 'Er is geen woord Frans bij... Men wist nu wat men aan De Jongh zou hebben. Een onbevangen afwegen van de veelsoortige belangen om te komen tot een verantwoord en voor zover mogelijk harmonisch geheel was van hem niet te verwachten. Behagelijk behoefde het de bevolking niet te worden gemaakt.

De troosteloosheid van zovele nieuwe wijken uit deze periode is grotendeels te verklaren uit dit ongelukkige uitgangspunt.'

Natuurlijk moet ik deze woorden ook wel tot de mijne maken. Maar ik heb, tot disculpatie van De Jongh, wel een amendement. En dat is dat het niemand gegeven is ten aanzien van *alle* facetten van een zeer veelzijdig arbeidsterrein profetisch te zijn. Ik moet dan wel terugkomen op wat ik in den aanvang zei over deze figuur, zich bewegende op de grens tussen twee tijdperken. Als homo economicus was hij volop modern: peil de behoeften en richt uw werk erop aan deze te voldoen – en wel zo tijdig mogelijk. Maar ten aanzien van de dingen welke inhaerent zijn aan een harmonische samenleving, waaruit resulteert al datgene wat de mens – van hoog tot laag, van rederijdirecteur tot havenarbeider, van intellectueel tot winkelier – behoeft om zich te ontplooien en in zijn milieu de mogelijkheid tot evenwichtig geluk te vinden, ten aanzien van deze dingen was zijn geest onvoldoende geëquipeerd. Dit is een constatering, geen verwijt. Niemand kan verder springen